

HEKMATOLLAH MOLLA SALEHI

Καθηγητής Πανεπ. Τεχεράνης

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ

Πρόλογος

Πριν από μερικά χρόνια είχα την τιμή, ως προσκεκλημένος καθηγητής, να δώσω μία σειρά ομιλιών με θέμα "Η Φιλοσοφία της Αρχαιολογίας" στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, όπου είχα παλαιότερα ολοκληρώσει τις Μεταπτυχιακές Σπουδές και τη διδακτορική μου διατριβή, που αφορούσαν στην ελληνική Προϊστορία.

Βεβαίως, η επιλογή ενός τέτοιου είδους θέματος ομιλιών με καθαρά θεωρητική φύση μέσα στην έντονα πρακτική ατμόσφαιρα της ελληνικής αρχαιολογίας δεν ήταν και πολύ συνηθισμένο φαινόμενο. Είναι, πράγματι, παράδοξο το γεγονός ότι στην χώρα, όπου γεννήθηκε η θεωρητική σκέψη, η αρχαιολογία δεν εξετάστηκε ποτέ φιλοσοφικώς και δεν έχει υπάρξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα βαθύτερα επιστημολογικά και φιλοσοφικά προβλήματα της αρχαιολογίας.

Όταν, όμως, άρχισα να δίδω τις ομιλίες για το εν λόγω θέμα, το ενδιαφέρον των ακροατών δεν μου φαινόταν καθόλου ασυνήθιστο. Η προσεκτική παρακολούθηση των Ελλήνων φοιτητών πάντα μου θύμιζε το αρχαίο ελληνικό ρητό που λέγει: "έφεσιν προς γνώσιν". Μετά το τέλος του κύκλου των ομιλιών οι αγαπητοί έλληνες συνάδελφοί μου, που συμμετείχαν στις συζητήσεις, πρότειναν να δημοσιευθούν τα κείμενα στα ελληνικά. Η προγραμματισμένη επιστροφή μου, όμως, στο Πανεπιστήμιο της Τεχεράνης, όπου παραδίδω μαθήματα επί του ίδιου θέματος, παράλληλα με τα μαθήματα ελληνικής αρχαιολογίας, δεν μου επέτρεψαν να πραγματοποιήσω την ενδιαφέρουσα πρότασή τους τότε.

Τώρα, μετά παρέλευση αρκετών ετών, αισθάνομαι ιδιαίτερα ευχαριστημένος γιατί είχα την ευκαιρία να κάνω αρκετές αναθεωρήσεις. Σε κάθε περίπτωση, σταθερή για μένα αξία θεωρώ το γεγονός ότι μπορούν οι συζητήσεις αυτές επί του θέματος της Φιλοσοφίας της Αρχαιολογίας να παρουσιασθούν στην ελληνική γλώσσα, μια γλώσσα, που οι δυνατότητές της, κυρίως στην διατύπωση ή την

προβολή κάθε μορφής διανοητικής και πνευματικής λειτουργίας του ανθρώπου, αποτελεί πλούσια κληρονομιά της ανθρωπότητας.

Έχω απόλυτη επίγνωση ότι σε ένα σύντομο άρθρο είναι αδύνατον να γίνει αναλυτική παρουσίαση και ευρεία εξέταση ενός τόσο περίπλοκου θέματος, όπως η Φιλοσοφία της Αρχαιολογίας. Το άρθρο αυτό ας κριθεί ως διάγραμμα ή ως προσχέδιο ενός τεράστιου αντικειμένου μελέτης, που απαιτεί εντατική και προσεκτική διανοητική εργασία γενεών, ίσως ακόμα πιο έντονη και από την ίδια την αρχαιολογία. Έτσι, θεωρώ απαραίτητο να υπενθυμίσω ότι οι απόψεις και τα βασικά ερωτήματα, που εκτίθενται εδώ, έχουν απολύτως εισαγωγικό χαρακτήρα.

Οι «α-φιλόσοφοι» αρχαιολογίες ήταν περισσότερο σκοταδιστικές και άγονες παρά φωτεινές και καρπερές. Η «α-φιλοσοφία» δεν αποτελεί απλώς απουσία μιας θεωρητικής στάσης απέναντι στα πράγματα, αλλά φανερώνει και έλλειψη της οντολογικής κίνησης της σκέψης, της διάνοησης ή, κατά τον γενικότερο όρο, του νου μας προς την ολότητα των όντων ή προς οποιοδήποτε πράγμα είτε αυτό είναι φυσικό φαινόμενο είτε ιστορικό γεγονός είτε ανθρώπινα συμβάντα. Ακόμη και μια «α-φιλόσοφη» πίστη πάντα κινδυνεύει να πέσει στο έρεβος της απόγωσης ή στην ακρότητα του φανατισμού.

Εξ άλλου, καμία επιστημονική έρευνα δεν έχει τη δυνατότητα να συλλάβει την πραγματικότητα ή το αντικείμενο που μελετά στην ολότητά του. Ο τρόπος προσέγγισης ή η μέθοδος που ακολουθεί η επιστημονική έρευνα κατ' ανάγκη και κατ' ουσίαν είναι εκλεκτική (selective), ανήκει σε ειδικές κατηγορίες. Συνεπώς, ο κίνδυνος του εγκλωβισμού σε επί μέρους θέματα, σε ατελείωτες ιδεολογικές κατηγορίες, ακόμα και στο εννοιολογικό χάος των γλωσσικών λειτουργιών του ερευνητή ως υποκειμενικού νου, πάντα υπάρχει, ιδίως στην περιοχή των επιστημών του ανθρώπου. Ιδιαίτερα η αρχαιολογία, ως νέος κλάδος της ακαδημαϊκής έρευνας, πάσχει όχι μόνο από τα παραπάνω προβλήματα, αλλά και από το βάρος του βουβού υλικού που μελετά.

Βεβαίως, από τη φιλοσοφία γενικώς και από τη φιλοσοφία των επιστημών ιδιαιτέρως, δεν αναμένει κανείς να του προσφέρουν άμεση βοήθεια σε τέτοιες καταστάσεις -στις πάσχουσες γνωστικές μας λειτουργίες- ούτε και είναι στην δυνατότητά της κάτι τέτοιο. Το δέον του φιλοσοφικού στοχασμού και η δεοντολογία της φιλοσοφίας της επιστήμης, καθώς και του επιστημολογικού προβληματισμού, είναι άλλης φύσης και η συμβολή της αποτελεί άλλη κατηγορία και άλλο τρόπο προσέγγισης των πραγμάτων.

Τα θεμελιώδη ερωτήματα, που κάθε φορά θέτει η φιλοσοφία της επιστήμης, και οι παράλληλες έρευνες που συντελούνται στην κορυφή του φιλοσοφικού λόγου, με σκοπό την ευρύτερη ανάλυση της θεματολογικής, μεθοδολογικής και γνωστικής λειτουργίας των διαφόρων επιστημών, έχουν τεράστια σημασία στο να γνωρίσουμε, ποία είναι πράγματι η θέση, η φύση και η εσωτερική δομή ή τα αρχιτεκτονικά θεμέλια κάθε επιστήμης, με την οποία ασχολούμαστε.

Η αρχαιολογία φιλοσοφεί

Είναι, εν τούτοις, παράξενο και εκπληκτικό το γεγονός ότι τα τελευταία πενήντα χρόνια, κυρίως στην Άγγλο-Αμερικανική σχολή αρχαιολογίας (1), οι ίδιοι οι αρχαιολόγοι να έχουν καταβάλει έντονη προσπάθεια, μέσω του θεωρητικού λόγου, να συνεξετάσουν με πιο κριτικό και αναλυτικό τρόπο την δαιδαλώδη δομή και αρχιτεκτονική της αρχαιολογίας. Με άλλα λόγια η αρχαιολογία εδώ και μερικές δεκαετίες σε μερικές χώρες της Δύσης έχει αρχίσει να κρίνει τα θεμέλιά της φιλοσοφικά (2).

Αυτές οι νέες θεωρητικές προσεγγίσεις έχουν προσφέρει ένα νέο υπόβαθρο, τόσο στο θεωρητικό σκέλος της αρχαιολογίας, όσο και στον πρακτικό τομέα της.

Όπως γνωρίζουμε, η αρχαιολογία, ως νέα γνωστική κίνηση και ιστορική στάση της νεότερης Δύσης απέναντι στην ιστορική θέση του ανθρώπου, δεν ιδρύθηκε ούτε και εφευρέθηκε έξαφνα σαν την Θεά Αθηνά από το κεφάλι του Δία. Η αρχαιολογία με την νεότερή της μορφή διαμορφώθηκε και εξελίχθηκε μέσα στον χείμαρρο των ιστορικών μεταβολών και κοινωνικοπολιτισμικών ανακατατάξεων της Δύσης (3).

Οι ραγδαίες μεθοδολογικές αναπροσαρμογές, οι θεματολογικές μεταμορφώσεις, καθώς και οι ποικίλες θεωρητικές ζυμώσεις που, στις τελευταίες δεκαετίες, έχουν συντελεσθεί στο χώρο της αρχαιολογίας, έχουν κάνει πιο αισθητό το δέος για τη δόμηση της φιλοσοφίας της αρχαιολογίας και για την δεοντολογία του φιλοσοφικού προβληματισμού της αρχαιολογίας ως ακαδημαϊκού τρόπου έρευνας. Άλλο η Αρχαιολογία, άλλο η Φιλοσοφία της αρχαιολογίας.

Η φιλοσοφία της αρχαιολογίας, όπως και η φιλοσοφία των άλλων επιστημών, δεν αποτελεί μέρος αυτής της ίδιας της επιστημονικής έρευνας, που δέχεται την κριτική της φιλοσοφίας ή της επιστημολογίας. Αυτό, όμως, δεν αναιρεί τις θεμελιώδεις σχέσεις της φιλοσοφίας ή του επιστημολογικού προβληματισμού με την επιστήμη γενικώς και με την αρχαιολογία ιδιαιτέρως.

Η φιλοσοφία της αρχαιολογίας δεν αποτελεί, επίσης, μέρος της θεωρητικής αρχαιολογίας. Η θεωρητική αρχαιολογία ανήκει στην περιοχή της ίδιας της αρχαιολογικής έρευνας και έχει σκοπό να δώσει θεωρητικές συνταγές στα πρακτικά ή στα θεωρητικά προβλήματα της αρχαιολογίας. Η φιλοσοφία της αρχαιολογίας αποτελεί την φιλοσοφική προσέγγιση, τον φιλοσοφικό προβληματισμό της αρχαιολογίας ως κλάδου της επιστημονικής έρευνας είτε από θεωρητική είτε από πρακτική άποψη.

Με άλλα λόγια, όσον η αρχαιολογία, ως επιστημονικός τρόπος έρευνας, παραμένει και κινείται στις περιοχές της επιστήμης, ανήκει στην οικογένεια των επιστημών, έστω και με τα αξεπέραστα θεωρητικά και πρακτικά προβλήματα που αντιμετωπίζει. Από την άλλη πλευρά, όσον η φιλοσοφία της αρχαιολογίας

όσον και η φιλοσοφία κάθε επιστήμης ανήκουν στην περιοχή της φιλοσοφίας και αποτελούν μέρος του φιλοσοφικού προβληματισμού για τα πράγματα.

Η φιλοσοφία της αρχαιολογίας, όπως είπαμε, δεν σκοπεύει να δώσει άμεσες, πρακτικές απαντήσεις στα προβλήματα της αρχαιολογικής έρευνας ούτε και ισχυρίζεται ότι μπορεί να προσφέρει άμεση βοήθεια στις αρχαιολογικές παθήσεις. Η θεωρητική αρχαιολογία, όμως, έχει τη δυνατότητα να προτείνει λύσεις και απαντήσεις στα ενδοαρχαιολογικά προβλήματα της αρχαιολογίας. Γι' αυτό και η θεωρητική αρχαιολογία εκ φύσεως (στην ουσία) θεωρείται ένα είδος ενδοαρχαιολογικής προσέγγισης των πραγμάτων. Αντίθετα, η φιλοσοφία της αρχαιολογίας θεωρείται εξωαρχαιολογική ή, πιο σωστά, μετα-αρχαιολογική διατύπωση ή προβληματισμός των ουσιαστών προβλημάτων της αρχαιολογίας, ως όλου, με την καθολική της έννοια.

Η φιλοσοφία της αρχαιολογίας θέτει ερωτήματα, ανοίγει ορίζοντες, διατυπώνει προβλήματα, εκθέτει θέματα φιλοσοφικής φύσης και καθολικής υφής για την οντότητα, για το δέον της αρχαιολογίας ως ένα είδος γνωστικής έφεσης του ανθρώπου, με σκοπό αυτός να γνωρίζει την ιστορική του θέση καθώς επίσης το ιστορικό του γίνεσθαι στον κόσμο. Ακόμη και τα πλέον αυτονόητα ή δεδομένα θέματα, τα οποία αποτελούν βάση της συμφωνίας μεταξύ των αρχαιολόγων, για τον φιλόσοφο της αρχαιολογίας μπορεί να μετατραπούν σε ερωτήματα φιλοσοφικής φύσης με θεμελιώδεις και ακραίες σημασίες.

Ο χρόνος, το παρελθόν, η άντληση γνώσης για το παρελθόν, η αρχαιολογική κατανόηση του παρελθόντος, το παρελθόν ως αντικείμενο της αρχαιολογικής έρευνας, το παρελθόν ως πραγματικό γεγονός (as factual fact) κλπ. αποτελούν δεδομένα και αυτονόητα θέματα στην αρχαιολογία. Αντίθετα, για τη φιλοσοφία της αρχαιολογίας η ίδια ύπαρξη του παρελθόντος ή το παρελθόν ως αντικείμενο μελέτης ή η δυνατότητα της αρχαιολογικής έρευνας να δομήσει ένα σύστημα έγκυρης γνώσης του παρελθόντος αποτελούν βασικά θέματα κριτικής.

Μία αρχαιολογία ή πολλές αρχαιολογίες;

Η αρχαιολογία είναι μια έννοια, μη επιδεκτική μεταφράσεως σε άλλη γλώσσα. Οι οριακές ρίζες των λέξεων, που την συνθέτουν, όχι μόνο δεν μας επιτρέπουν κάτι τέτοιο, αλλά, ταυτόχρονα, ερμηνεύουν και το αντικείμενό της, δηλαδή την ίδια την επιστήμη της αρχαιολογίας ως αναζήτηση της γνώσης των χαμένων αρχών και χαμένων λόγων (lost archai, lost logo) του υλικού, που αυτή μελετά.

Αυτός ο αμετάφραστος αρχαιοελληνικός όρος έχει προκαλέσει επανειλημμένα την προσοχή και το ενδιαφέρον ακόμα και των συγχρόνων στοχαστών της Δύσης, εκτός του κύκλου των αρχαιολόγων. Για παράδειγμα, ο Ε. Hussar αποκαλούσε αρχαιολογία την φαινομενολογική φιλοσοφία, της οποίας ήταν ο

ίδιος θεμελιωτής. Για τον μεταμοντέρνο Γάλλο κριτικό και στοχαστή Michel Foucault αυτός ο πλατωνικός όρος παίρνει πολλές και διάφορες εννοιολογικές διαστάσεις. Ο Foucault, το μοντέρνο “σύστημα γνώσης” σε σύγκριση με το κλασσικό το αποκαλούσε επανάσταση αρχαιολογική (4), δηλαδή επανάσταση ριζική, με θεμελιακές μεταβολές των ιδίων των αρχών. Αυτός ο Γάλλος κριτικός και διανοητής προχώρησε ακόμα πιο πέρα, κοσμώντας τα κύρια έργα του με τον ελληνικό όρο αρχαιολογία (5). Οι κριτικές απόψεις του Foucault για την αρχαιολογία ως ακαδημαϊκού τρόπου έρευνας ήταν βαθύτατες και άκρως πιο σημαντικές από τους ορισμούς των αρχαιολόγων. Σε ένα από τα πιο σημαντικά έργα του, «Η Αρχαιολογία της Γνώσης», αναφέρει: “Κάποτε η αρχαιολογία, ως γνωστικός κλάδος των βουβών μνημείων, των αδρανών ιχνών, των αντικειμένων χωρίς πλαίσιο αναφοράς και των πραγμάτων, που είχε αφήσει το παρελθόν, έτεινε να γίνει ιστορία και αποκτούσε νόημα μέσα από την αποκατάσταση ενός ιστορικού λόγου. Παίζοντας λίγο με τις λέξεις, θα μπορούσαμε να πούμε ότι στις μέρες μας η ιστορία τείνει να γίνει αρχαιολογία – μία εκ των έσω περιγραφή του μνημείου”(6).

Αυτές οι φιλοσοφικές κρίσεις έχουν την δυνατότητα να ανοίξουν νέους ορίζοντες και να ρίξουν νέο φως στις άγνωστες περιοχές και στα βαθύτερα θεμέλια της επιστήμης της αρχαιολογίας.

Εκείνο που θέλω να τονίσω είναι το γεγονός ότι ο όρος αρχαιολογία στον κύκλο των διανοητών και κριτικών του σύγχρονου κόσμου δεν έχει πια την ίδια σημασία, όπως την γνωρίζουμε στο περιβάλλον των αρχαιολόγων. Με άλλα λόγια σήμερα υπάρχουν πολλές φιλοσοφικές, φιλολογικές, επιστημονικές, ακόμη και εκλαϊκευμένες μορφές ψευδοαρχαιολογίας μάλλον. Συνεπώς, άλλο η αρχαιολογία των φιλοσόφων, άλλο η αρχαιολογία των αρχαιολόγων και άλλο η φιλοσοφία της αρχαιολογίας, οι οποίες δεν πρέπει να συγχέονται η μία με την άλλη.

Ακόμα και η ίδια η αρχαιολογία, ως επιστημονικός κλάδος της έρευνας, μέσα στο χείμαρρο των ραγδαίων εξελίξεών της ως Θεά Γαία τεκνοποίησε και κατέκλυσε κλάδους, με τις σχολές, με τις πληροφορίες, με τις γνώσεις καθώς και με τα αντικείμενα μελέτης της σε όλες σχεδόν τις περιοχές του σύγχρονου κόσμου.

Η θεματολογική, η μεθοδολογική, η θεωρητική, η πρακτική, η γνωσιολογική διακλάδωση της αρχαιολογίας εδώ και πολλές δεκαετίες έχει φέρει την αρχαιολογική έρευνα σε περιοχές πολλών άλλων θεωρητικών, αλλά και θετικών επιστημών.

Οι διάφοροι κλάδοι και οι διάφορες σχολές της αρχαιολογίας, όπως οι Διαδικαστικές (7), οι Ερμηνευτικές (8), οι Γνωστικές (9), οι Μεταμοντέρνες, κάθε μία προτείνει και ισχυρίζεται τις δικές της αρχαιολογικές λύσεις για το αντικείμενο που μελετά. Όταν, όμως, κανείς μιλάει για την φιλοσοφία της αρχαιολογίας, θεωρώ απαραίτητο να ξέρει ότι ένα από τα κύρια προβλήματα που αυ-

τή αντιμετώπιζει είναι η αποσαφήνιση και η κριτική ανάλυση των ορίων όλων αυτών των μορφών αρχαιολογίας. Άλλως τε, στην φιλοσοφία αποβλέπουμε στην ευκρίνεια και στην σαφήνεια.

Ας δούμε, όμως; πιο συγκεκριμένα ποια είναι τα βασικά προβλήματα και τα ουσιαστικά θέματα που αντιμετωπίζει η φιλοσοφία της αρχαιολογίας.

Όπως ελέχθη, ο φιλόσοφος της επιστήμης και ο φιλόσοφος της αρχαιολογίας είναι, γενικά, σε θέση να διατυπώνει τις δικές του υποθέσεις και εικασίες, αλλά και να θέτει τα δικά του ερωτήματα στις διάφορες περιοχές κάθε επιστήμης ως γνωστικής λειτουργίας, συγκριτικά, βεβαίως, αλλά και να κρίνει αναλυτικά τη δομή, τη φύση, τη δομική ύλη και την κατασκευή (structure), την οντότητα της μίας η της άλλης επιστήμης ως όλου. Κατά παρόμοιον τρόπο, ο φιλόσοφος της αρχαιολογίας έρχεται αντιμέτωπος με τα θεμελιώδη προβλήματα και τις κατηγορίες βασικών θεμάτων για τη φύση, για τα θεμέλια και για τη διδασκώδη αρχιτεκτονική της αρχαιολογίας, ως ανεξάρτητου επιστημονικού κλάδου έρευνας, με σκοπό να μας δώσει μια εικόνα πιο ουσιαστική, πιο αυθεντική και καθολική. Για παράδειγμα, η φιλοσοφία της αρχαιολογίας μπορεί να θέτει ως εξής τις ερωτήσεις της:

Έχει αντικείμενο η αρχαιολογία; (10)

Τι είδους αντικείμενο μελετά η αρχαιολογία;

Η αρχαιολογία έχει πραγματικό αντικείμενο ή ένα πραγματικό γεγονός (factual fact) μελέτης;

Ποιά είναι τα ουσιαστικά ή τα βασικά χαρακτηριστικά του αντικειμένου μελέτης της αρχαιολογίας;

Όπως γνωρίζουμε, από ιδεολογική άποψη, τα αντικείμενα που μελετά ο αρχαιολόγος, αποτελούνται από ετερόκλητα στοιχεία, έχουν χαοτικό χαρακτήρα, είναι βουβά και είναι υλικά, τα οποία έχουν υποστεί διάφορες μεταμορφώσεις και μεταλλάξεις. Ακόμη και ως αντικείμενο μελέτης επιδέχονται ποικίλες και, πολλές φορές, ανεξέλεγκτες ερμηνείες.

Η χωροχρονική διαίρεση, που διχοτομεί το αντικείμενο μελέτης εσωτερικά, είναι ένα άλλο βασικό θέμα, πάνω στο οποίο αξίζει να προβληματίζεται ο φιλόσοφος της αρχαιολογίας. Με άλλα λόγια τα αντικείμενα της αρχαιολογίας, από ιδεολογική άποψη, είναι διχοτομημένα. Ακόμη, υπάρχει αγεφύρωτο και αζεπέ-ραστο χάσμα μεταξύ του αντικειμένου που μελετά ο αρχαιολόγος και του χαμένου πραγματικού γεγονότος, στο οποίο ο αρχαιολόγος αποβλέπει και το οποίο επιθυμεί να γνωρίσει και να αποκαταστήσει.

Οι περίπλοκες αλληλεξαρτήσεις, οι πολυμερείς αλληλοδιεισδύσεις, καθώς και οι πολύμορφες αλληλεπιδράσεις των ουσιαστών κατηγοριών θεμάτων αποτελούν βασικά θέματα της φιλοσοφίας της αρχαιολογίας, όπως και ο υποκειμενικός (subject) με το αντικείμενο μελέτης, η θεωρία με την πράξη, η υπόθεση

με το δεδομένο, η πρόταση με την κρίση, η αλήθεια με την πραγματικότητα, η γλώσσα με το αντικείμενο ή οι γλωσσικές λειτουργίες με τα άλαλα και ανώνυμα αντικείμενα.

Είναι φανερό ότι δεν υπάρχει επιστημονική έρευνα που να έχει ως αντικείμενο όλα τα γεγονότα. Στις δύσβατες περιοχές της αρχαιολογικής έρευνας το παράδοξο είναι ότι το ίδιο το γεγονός, ως πραγματικό γεγονός, μας λείπει, συνεπώς πόσο είμαστε βέβαιοι ότι η γνώση, που, με τη σκαπάνη του αρχαιολόγου, μας προσφέρει η αρχαιολογία από το χαμένο παρελθόν του ανθρώπου, είναι έγκυρη;

Πόσο είμαστε βέβαιοι ότι έχουμε ορθή αντίληψη των πραγμάτων;

Τι είναι το πράγμα;

Τι είναι το γεγονός;

Ποιο είναι το πραγματικό αντικείμενο της αρχαιολογίας, ο υλικός πολιτισμός ή οι χαμένες αρχές και οι χαμένοι λόγοι (lost archai - lost logos);

Υπάρχουν πράγματι επαρκείς προϋποθέσεις για την ορθή γνώση του παρελθόντος;

Υπάρχει πράγματι αρχαιολογική αλήθεια από το παρελθόν του ανθρώπου;

Η ίδια η αρχαιολογία σε ποιες περιοχές της γνώσης ανήκει; Στις εμπειρικές επιστήμες, που έχουν ως αντικείμενο έρευνας την φύση και τα φυσικά φαινόμενα ή στις ανθρωπιστικές επιστήμες, που έχουν ως αντικείμενο έρευνας την ανθρωπινή συμπεριφορά, τη συνείδηση και τις γνωστικές λειτουργίες;

Η φύση της αρχαιολογικής γλώσσας

Οι γλωσσικές εκφράσεις, η φύση, η θέση, ο ρόλος και η σημασία της γλώσσας στην αρχαιολογική έρευνα, η γλωσσική ανάλυση των αρχαιολογικών προτάσεων (archaeological statements), ο βαθμός της σαφήνειας, της καθαρότητας, της αντικειμενικότητας ή της υποκειμενικότητας της αρχαιολογικής γλώσσας αποτελεί άλλο κεφαλαιώδες θέμα στη φιλοσοφία της αρχαιολογίας.

Η γλώσσα στην περιοχή της αρχαιολογικής έρευνας δεν αποτελεί απλώς μέσον επικοινωνίας. Ο ρόλος της γλώσσας δεν περιορίζεται απλώς στην κατασκευή λέξεων, εννοιών και όρων για τα βουβά αντικείμενα ούτε και ταυτίζεται με την εκμάθηση της κατασκευής των προτάσεων. Ο ρόλος και η θέση της γλώσσας αποτελεί ένα θέμα πιο περίπλοκο από ό,τι το θεωρούσαν πριν μερικές δεκαετίες. Η γλώσσα στην αρχαιολογική έρευνα καλείται να διατυπώσει όλες τις πολύπλευρες αρχαιολογικές εμπειρίες ή τα αρχαιολογικά βιώματα σε επίπεδο θεωρητικό και πρακτικό. Η αρχαιολογική γλώσσα προϋποθέτει τόσο την θεωρητική όσο και την πρακτική εξοικείωση του αρχαιολόγου με το αντικείμενο της μελέτης του.

Αυτή η γλώσσα, παρ' όλο που εκ των πραγμάτων δεν θεμελιώνεται πά-

να στην ποιητική, ηθική, κοινωνική, θρησκευτική, ιδεολογική και αξιολογική εμπειρία του αρχαιολόγου, όμως, κατά έμμεσο τρόπο, εμπλέκεται με όλα αυτά, δηλαδή με τις χαμένες θρησκευτικές, ηθικές, κοινωνικές, ιδεολογικές ή γνωστικές και νοητικές εμπειρίες του παρελθόντος του ανθρώπου. Η αρχαιολογική γλώσσα καλείται να εκθέτει, όχι μόνο την εξωτερική περιγραφή και αφήγηση των χαμένων γεγονότων επί τη βάσει των υλικών ευρημάτων, αλλά και την εσωτερική ερμηνεία και εννοιολογική αποκατάσταση ή, μάλλον, την αναδόμηση των χαμένων συμβάντων του παρελθόντος. Δεν πρέπει να θεωρηθεί τυχαίο που το θέμα της γλώσσας τόσο απασχόλησε του νεότερους φιλοσόφους, όπως τον Bertrand Russell, τον Ludwig Wittgenstein, τον K. Popper, τον A. Whitehead, τον A. Ayer (11).

“Εφ’ όσον είναι αδύνατον να σκεφθούμε αλλιώς, παρά μόνο με την βοήθεια των εννοιών που εκφράζουν οι λέξεις, λέξεις πάλι είναι τα στοιχεία μίας Γλώσσας. Σκέψη και Γλώσσα είναι δύο αλληλένδετες και αλληλοεξαρτώμενες οντότητες, δύο όψεις για ένα και το ίδιο πράγμα, το λόγο. Γι’ αυτό και ο λιτός λόγος, από τον οποίο προέρχεται η Λογική, σημαίνει η Λογική, διερευνά τον τρόπο, με τον οποίον προβαίνει η σκέψη, στις αρχές και τους νόμους της. Η άλλη, η Γλώσσα με την οποία εκφράζουμε τη σκέψη μας, εξετάζει τη δομή των λέξεων, ως φορέων της σκέψεως. Είναι εύκολο να κατανοήσουμε ότι η αλληλεξάρτηση σκέψεως και Γλώσσας συντελεί στο να επηρεάσει η μία την άλλη. Όπως η σκέψη θέτει στην Γλώσσα ορισμένα όρια, έτσι συμβαίνει και με την Γλώσσα αναφορικά με την σκέψη. Αν, δηλαδή, η Γλώσσα είναι πτωχή σε λέξεις, είναι και η σκέψη πτωχή σε νοήματα, όπως και το αντίστροφο. Κάθε σκέψη, λοιπόν, αναφέρεται σε ορισμένο γλωσσικό σύστημα, με άλλες λέξεις, είναι σχετική. Επίσης, σχετικό είναι και κάθε γλωσσικό σύστημα. Γι’ αυτό συχνά μιλάμε για γλωσσική σχετικότητα” (12).

Δίχως γλώσσα και μεσολάβηση των γλωσσικών στοιχείων, δηλαδή των όρων, των εννοιών, των συμβόλων και των προτάσεων δεν μπορεί να δομηθεί καμμίας μορφής αρχαιολογική γνώση του παρελθόντος. Συνεπώς, η φιλοσοφική κριτική της θέσης και της δομής της αρχαιολογικής γλώσσας μπορεί να θεωρηθεί εξαιρετικής σημασίας, προκειμένου να έχουμε σαφέστερη εικόνα για την ιδεολογική δομή της αρχαιολογικής αυτής γλώσσας.

Η αρχαιολογία δεν είναι απλώς μελέτη των αρχών, αλλά και των λόγων με διπλή μεσολάβηση του υλικού πολιτισμού, δηλαδή, των αρχαίων και του ίδιου του λόγου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- (1) Clarke, D.L., *Analytical Archaeology*, London, Methuen, 1968
 Clarke, D.L., ed., *Models in Archaeology*, London, Methuen, 1972
 Binford, L.R., *Archaeology As Anthropology*, *American Antiquity* 28 (1962) 217-25
 Binford, L.R., *Archaeological systematic and the study of culture process*, *American Antiquity* 31(1965) 203-10
 Binford, L.R., *An Archaeological perspective*, New York, Seminar Press, 1972
 Binford, L.R., ed., *For Theory Building in Archaeology*, New York, Seminar Press, 1977
 Binford, L.R., *In Pursuit of the future*, in: D.J. Meltzer et al., 1986, 459-79
 Binford, L.R., *Para relativism and archaeological science*, *Man* 22 (1987) 391-404
 Trigger, B., *A History of Archaeological Thought*, Cambridge, Cambridge University Press, 1989
- (2) Dumont, D. E., *Science in archaeology: the saints go marching*, *American Antiquity* 42 (1977) 330-349
 Fritz, J., *Archaeological Epistemology: Two Views*, MA thesis, University of Chicago, 1968
 Goodyear, A. C., Arab, L. M., and Klinger, T. C., *The status of archaeological research design in cultural resource management*, *American Antiquity* 43 (1978) 159-173
 Salmon, M. H., *Confirmation explanation*, *American Antiquity* 40 (1975) 459-64
 Salmon, M. H., 'Deductive' vs. 'inductive' Archaeology, *American Antiquity* 41 (1976) 376-81
 Salmon, M. H., *Philosophy and Archaeology*, New York, Academic Press, 1982
- (3) Hodder, I., *Archaeological Theory in Europe*, London, Routledge, 1991
 Prepuce, R. and Hodder, I., eds., *Contemporary Archaeology in Theory*, London, Blackwell, 1999
- (4) Foucault, M., *The Order of Things: archaeology of the human sciences*, Vintage-Books, New York, 1973, 308-12
- (5) Foucault, M., *The Archaeology of knowledge*, Translated by A. M. Sheridan Smith, New York, Harper Colophon, 1972
 Foucault, M., *The Birth of the Clinic: An Archaeology of Medical Perception*, Translated by A. M. Sheridan Smith, New York, Vintage/ Radom House, 1975
- (6) Foucault, M., *Η Αρχαιολογία της Γνώσης, Μετάφραση: Κωστής Παπαγιώργης, Αθήνα, Εξάντας, 1987, 15-16*
- (7) Preucel, R., ed., *Processual and Postprocessual Archaeologies, Multiple Way of Knowing the Past*, Carbondale, Center for Archaeological Investigations, Southern Illinois University, Occasional Paper No. 10, 1991
- (8) Hodder, I., Shanks, M., Alexandri, M., Buchli, V., Carman, J., Last, J. and Lucas, G., *Interpreting Archaeology*, London, Routledge, 1995
 Thomas, J., ed., *Interpretive Archaeology*, London and New York, Leicester University Press, 2000
- (9) Mellars, P., *Cognitive changes in the emergence of modern humans*, *Cambridge Archaeological Journal* 1(1) (1991) 63-76

- Mellars, P. and Gibson, K., *Modeling the Early Human Mind*, Cambridge, McDonald Institute, 1996
- Mithen, S.J., *The Prehistory of the Mind*, London, Thames and Hudson, 1996
- Mithen, S.J., Cognitive archaeology, evolutionary psychology and cultural transmission, with particular reference to religious idea, in: C.M. Barton and G.A. Clark, eds, *Rediscovering Darwin: Evolutionary Theory in Archaeological Explanation*, VA: American Anthropological Association, Arlington, 1997, 67-75
- Renfrew, C., *Towards an Archaeology of Mind*, Cambridge University Press, 1985
- Renfrew, C. and Zubrow, E.B.W., *The Ancient Mind: Elements of cognitive archaeology*, 1996
- (10) Patrik, L.E., Is there an archaeological record?, *Advances in Archaeological Method and Theory* 8 (1985) 27-62
- (11) Μπαρτζελιώτη, Α.Κ., *Φιλοσοφία και επιστημονική έρευνα*, Αθήνα, 1989, 169-194
- (12) Ayer A. J., *Truth and Logic*, New York, Dover Publication, 1952
- Βασιλείου, Φ., *Λογική, Γλώσσα και Μαθηματικά*, *Φιλοσοφία - Επετηρίς του Κέντρου Ερευνής της Ελληνικής Φιλοσοφίας*, τομ. 2, Αθήνα (1972), 67